

Kanepi kanged laulumehed

(Algus «Edasi» nr. 146.)

Muidugi võitis Hans Kann koos teiste Kanepi laulumeestega oma esimesest üldlaulupeost ja ei puudunud elulõpuni üheltki järgnevalt laulupeolt. Kui 1888. a. sai Kanepi kihelkonnakoolmeistriks kohalik noormees Peeter Abel, siis moodustas ta Kanepi meeskoori ja sõitis sellega üldlaulupeole. Lauljateks olid ülekaalukalt koolmeistrid ja harjutusi peeti kihelkonnakoolimajas. Laulupeo hea kordaminek andis Kanepi rahvale hoogu pidevaks tegevuseks koorilaulu alal. Meeskoor hakkas pärast laulupidu rohkesti esinema. Koori juhtis mõne aasta A. Arras, sest P. Abel sattus pastor G. v. Holstiga tülili ja vallandati 1870. a. ametist. Juba 1871. a. andis Kanepi meeskoor kontserdi Tartus «Bürgermusse» saalis ja seal aratas tähelepanu Hans Kanni ilus tenorihääli. Kavatseti ka Peterburisse sõita, kuid see ei õnnestunud. Esineti kodukihelkonnas mitmes paigas ja naaberkihelkondades.

Varsti lahkus Kanepist A. Arras (1872) ja tema asemele tuli R. J. Erlemann, kes andis alles õige hoo Kanepi laulukultuurile. Kanepi meeskoor sõitis juba 1873. a. Peterburisse, kus korraldas kaks kontserti. Koori esinemasid ärastasid pealinna eestlaste hulgas suurt vaimustust, sest neil endil puudusid veel koorid. Kanepi mehed esinesid vanades rahvariities ja meeldisid ka selle poolest. Kuulajate hulgas viibis Rootsi saadik, kes ütles lauljatele, et nad laulvat ilusasti, kuid ainult teiste rahvaste laule, laulgu nad talle ka oma rahvalaule. Mehed sattusid kimbatusse, sest ei osanud ühtegi oma rahvaviisi neljahäälsest laulda. Siis esitasid nad ühehäälselt rahvalaulu «Joonatan, mu veli magab». Laul vaimustas Rootsi saadikut ja ta ütles: «Vaadake, seda kulda korjake ja laulge, need on teie pärlid!» — nagu mäletas Liisa Kann. Pärast seda tõusis Kanepis lugupidamine oma rahvalaulude vastu ja neid hakati rohkem laulma.

Liisa Kann meenutas: «Kanepää vägev meestekoor oli nagu põrutav pikne kevadisel ajal, mis enese järel kõik ärkama ja haljendama pani. Kanepääs pandi siis tihti sütitavaid kontserte toime, kuhu murruna rahvast kokku voolas, isegi väga kaugelt. Suvel esineti vabas õhus, kuskil ilusas looduslikus paigas. kuhu siirduti rongkäigus koos orkestrimänguga. Suure meeskooriga oli raske pikemaid kontsertreise korraldada, seepärast moodustati Hugo Treffneri nõuandel (ta oli Kanepi köstri poeg ja viibis sagedasti kohal) kvartetti, millesse kuulus 6 meest: I bass — Adolf Daniel, II bass — Märt Vares, II tenor — K. Muld ja A. Kudu, I või II bass — R. J. Erlemann, I tenor — Hans Kann.

Kanepi kvartetti tegi 1870-ndail aastail rohkesti kontsertreise, mida on raske täpselt fikseerida, sest ajakirjandus peaaegu vaikib sellest. Üks reis toimus marsruudil: Võru, Valga, Valmiera, Viljandi, Vändra, Härgmäe, Pärnu; teine reis sooritati 1878. aastal: Rakvere, Tallinn, Meriküla, Venemaal Ozerki (kus viibiti külalistena Peterburi «Liedertafel'i» aastapäeva-peol). Viiburi, siis Narva, Rakvere ja Tartu kaudu koju tagasi. Tallinnas lauldi Kadriorus supelvõõras- te ees ja need polnud kitsid kiitma head esinemist Vene ajakirjanduses on lausunud rohkesti kiidusõnu, eriti Hans Kanni tenorile, mille võimsuse katmiseks olevat 12 bassi vaja! Mitmel puhul soovitati Kannil lau-

lu alal edasi õppida, ent ta olevat vastanud: «Mina jään rahvalauljaks ja hooandjaks rahvasekka.» Ta lahkus 1883. a. Kanepist ja asus Võrusse «Kandle» seltsi einelauapidajaks. ühtlasi tegutsedes seltsi juhtimisel. 1893. a. siirdus Kann Tartusse, kus laulis kuulsas «Kalevala» kvartetis, hiljem koos naiseaga Miina Härna, A. Lätte jt. koorides. Ta suri kõrges eas 1932. aastal Tartus.

1880. a. tehti kontsertreis Viljandisse, Vändrasse, Pärnu ja Haapsalusse; viimases paigas esineti ka troonipärija, hilisema keisri Aleksander III ces, kes seal suvitas. Haapsalust sõideti Tallinna, sealt edasi Helsingisse, Hmeenlinna ja Viiburisse ning uuesti Narva—Rakvere—Tartu kaudu tagasi. Arvatavasti võtsid ka soome ajalehed koori esinemiste kohta sõna, kuid nende allikatega pole õnnestunud seni tutvuda. Nõnda olid Kanepi lauljad tol ajal kogu Eesti ulatuses esikohal, sest pikemaid kontsertreise tegi XIX sajandil ainult mõni üksik eesti muusikakollektiiv.

Võeti osa ka üldlaulupidudest. Teisel laulupeol 1879. a. esinesid Kanepi mehed mustades, rohelise krae ja punaste kantidega «laulu-

särkides». Värvid tähendasid: «must kuub — pikka orjaaega, roheline krae — lootust, ja punased kandid ja vöö — hõguvat vabaduseiha.» Teisel laulupeol sai Kanepi meeskoor võistulaulmisel I auhinna.

Pärast laulupidu, 1879. a. sügisel, andis Kanepi meeskoor suuremas koosseisus kaks iseseisvat kontserti Tartu saksa käsitöölise seltsi teatrihoones. Kava koosnes 12 laulust, nende hulgas oli ka mitu eesti kompositsiooni. Sel puhul ilmus eri kirjutis «Eesti Postimehes». Teatati: «Muidugi oli ka seekord Kanni mahe ja siiski nii mehine-täielik esimene tenorihääli kontserdi ülemlu.» Arvustus märkis, et Kanepi koor on liiga suureks paisunud ja osa hääli ei sobi sinna, ainult baritonirühm laulvat loomuliku muikaalsusega. Teisel kontserdipäeval sadas tugevasti vihma, kuid publikut jätkus, sest «Kanepää meeste nimi sunnib ju vägisi tulema.» Nõuti lisapalasid ja nende kestelt tehti korjandus eesti kirjavara heaks, mis tõi sisse 37 rubla.

Kolmandal üldlaulupeol 1880. a. Tallinnas oli kavas Neidhardt'i raske tenori soolopartiiga laul «Armastuse kiitus». Harjutusel ei tahtnud laul kuidagi kõlada, sest

puudus Kanepi koor, aga kui see kohale jõudis, siis aitas Kann teised hädast välja ning laul sai peol suure menu osaliseks. Kanepi rahvale oli raskeks löögiks C. R. Jakobsoni surm, sest nad pooldasid demokraatliku suunaga rahvajuhhi võitlust. Meeskvartert kavatses Jakobsoni matuseid sõita, ent teed olid väga halvad, posthobused ei sõitnud ja eraviisil ei suudetud hobuseid palgata. Hiljem päästis hädast välja Hans Kanni jõukas ämm: ta las kis teha suure tiisliga vankri, 6 ratast all ja pingid sees, millega võis terve koor pikemaid reise ette võtta, sest raudteedid leidus meie maal veel vähe. Jakobsoni mälestama taheti tingimata sõita, sest kooril oli temaga rohkesti kokkupuuteid olnud. Kui koor varem Viljandis esines, siis palus Jakobson lauljad alati endale külaliseks ja korraldas piduliku vastuvõtu. Nad olid teda mujalgi näinud ja kõnelemas kuulnud. Kui 1882. a. suvel Vändra Kurgjal pandi nurgakivi C. R. Jakobsoni kavatsetavale hauasambale, siis tõttas sinna kokku tuhandeid inimesi, nende seas ka Kanepi laulumehed, kes aitasid suurt kivi kohale vedada ja laulsid lahkunu haua mitu laulu. Samal 1882. a. sügisel avati pidulikult C. R. Jakobsoni rajatud Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi suur maja ja Kanepi lauljad sõitsid sinna esinema, sest Jakobson oli neid selleks kutsunud.

Kanepi koor andis oma kontserdituludest suurema osa Eesti Aleksandri-kooli kapitalile, mistõttu Kanepist saadud summa oli suurem kui kogu Võrumaalt kokku (ilma Kanepita). Kanepi kihelkond võitis suurt lugupidamist ja isegi linnades austati neid inimesi, kes olid pärit Kanepist. Pidudel ja kontsertidel hakkasid käima ka vanemad inimesed ja nende jaoks lauldi vanu laule, ilmestati ka rahvaviise Kanepi kooride ajalugu vääriks spetsiaalset uurimist.

Kanepi rahva võimsa kultuuriliikumise hõlmas kohalik pastor G. v. Holst, kes pidas seda kiriku seisukohalt kahjulikuks nähtuseks. Pastori peamiseks vaenualuseks kujunes Tamme valla koolmeister Märt Vares, kes oli ka tähtsamaid laulumehi. Vares pooldas kindlalt C. R. Jakobsoni suunda: võttis koolis tarvitusele

M. VARES

tema lugemiku, tegi kaastööd «Sakalale» ja avaldas mõju ka teistele koolmeistritele. Jakobsoni pooldasid teisedki Kanepi lauljad, seepärast hakkas pastor kooride tegevust piirama. Kuna kvartetti kontsertreisid kestsid vahel mitu nädalat, eriti 1880. a. suvel, siis leidis pastor selles takistust koolitööle ja keelas koolmeistrite osavõtu kvarteti reiseidest, mis tähendas surmaööki sellele, sest koolmeistrid olid seal tugisamasteks. Pastor lubas neid ainult ühe päeva ära olla. Koolmeistritele Adolf Danielile ei andnud pastor enam ametitunnistust välja ja ta võeti sõjaväkke. Väikese kokkupörke pärast vallandati M. Vares ametist. Teised koolmeistrid olid soovõrra ärritunud, et tahtsid pastori eel kallale tormata. Nad esitasid ühise protesti, millele kihelkonna kõik 15 koolmeistrit alla kirjutasid, ent see jäi tähelepanemata, samuti M. Vares edasikaebused kõrgeimatesse kooliinstantsidesse. Pastor tahtis ka Vares sõjaväkke saata, kuid Kähri õigeusu kiriku preester V. Troitski andis talle teenistuse oma koolis. Kui 1881. a. lõpul tekkis ajakirjanduses komu, et keegi tundmatu isik olevat pas-

tor Holsti revolvrilasuga haavanud, siis arreteeriti M. Vares kui arvatav süüdlane ja peeti mitu kuud kinni, ilma et teda oleks saadud süüdlaseks teha. Samal ajal tekkisid pastori kohta satiiirilised laulud, mis levisid laialdaselt rahva suus. M. Vares lahkus Kanepist ja siirdus Tartusse, kus asutas raamatukaupluse ja tegeles kirjastamisega, rikastades ka eestikeelset koorilaulu reper tuaari. Samuti asus A. Daniel sõjaväest vabanedes Tartusse, kus asutas koos R. J. Erlemanni ja M. Varesega «Kalevala» kvarteti, mis sai jällegi kuulsaks. Pärast elas A. Daniel Võrus.

Nõnda sai pastor Holst võidu oma peamise vastaste üle ning likvideeris ühtlasi Kanepi võimsa koorilaulu-liikumise. Võitlus oli aga tema endagi närvid läbi põletanud, nii et ta loobus 1883. a. ametist Kanepis ja siirdus pastori Hiiuamaale. Tema järglane J. Falck jätkas rahvavaenulikkus suunda ja sündis 1888. a. Kanepist lahkuma R. J. Erlemanni, mis andis uue löögi Kanepi koorilaulule; kihelkond loovutas oma esikoha teistele ega tõusnud kunagi enam endisele juhtivale positsioonile. Siiski loodi Kanepis 1888. a. ametlikult registreeritud põhikirjaga lauluselts, ja see oli oma laadis jällegi esimene Võru maakonnas. Selts ehitas 1888. a. avara rahvamaja, mis oli üheks esimeseks maaselsi koduks kogu Eestis. Seal võidi tegutseda juba terve aasta ringis ja esineda lasta ka külaliskollektiividel, näit. «Kalevala» kvartetil. Kanepi laulukoori juhtis mõne aasta A. Danieli noorem vend Oskar Daniel, kes oli hiljem metsateaduse professoriks Tartu ülikoolis. 1895. a. hakkas tegutsema Kanepi viiulikvartett ja 1897. a. virgus uuesti Jüri Kanni asutatud Kaagvere pasunakoos, mis oli vahepeal tegevuse katkestanud. Ka hiljem on Kanepi rahvas olnud lauluarmastaja, milleks on suuresti kaasa aidanud kauaaegne ja tugev kohalik laulutraditsioon ning mälestus oma eelkäijate võimsatest tegudest koorilaulu alal. Pole juhuslik, et tänavuse laulupeo võistulaulmisel teenis Kanepi kooli poistekoor II koha, ennetaades kõiki teisi väiksemate linnade ja maakore.

R. POLDMAE

Kanepi segakoor 1880-ndail aastail.